

Чытацкая граматынасць на ўроках беларускай мовы

А. У. ДАНИЧ,
загадчык кафедры
дашкольнай і пачатковай
адукацыі Віцебскага
дзяржаўнага ўніверсітэта
імя П. М. Машэрава,
кандыдат
педагагічных навук,
дацэнт

Сучасныя патрабаванні да выхавання асобы, паспяховага ў любой сферы прафесійнай дзейнасці і наогул у жыцці, дыктуюць айчыннай сістэме адукацыі неабходнасць змены акцэнтаў з фарміравання шэрагу ведаў, уменняў і навыкаў на фарміраванне ўніверсальных вучэбных дзеянняў, якія нададуць школьнікам уменне вучыцца, а таксама здольнасць да самаразвіцця і самаўдасканалення. Прадметныя веды, уменні і навыкі іх выкарыстання пры гэтым з'яўляюцца вынікам свядомай дзейнасці навучэнцаў. Важна адзначыць, што аб'ём і якасць ведаў, праграмных і па-за межамі праграмы, знаходзяцца ў прамой залежнасці ад колькасці і характару ўніверсальных вучэбных дзеянняў.

Сістэма развіцця ўніверсальных вучэбных дзеянняў забяспечвае рэалізацыю псіхалагічнага кампанента адукацыі разам з традыцыйным навучаннем розным прадметным дысцыплінам [2, с. 3]. Дадзеная сістэма з'яўляецца жыццёва важнай менавіта для пачатковай школы, бо відавочныя праблемы з працэсам навучання школьнікаў, якія толькі прыйшлі ў школу з дашкольных устаноў, і тых, якія ўжо перайшлі да наступнага этапу школьнага жыцця, могуць быць істотна зменшаны, калі ўзброіць дзяцей уменнем вучыцца. Навучанне гэтаму ўменню павінна стаць галоўнай мэтай адукацыйнага працэсу, таму што авалоданне ім пераўтварае школьніка з аб'екта навучальнай дзейнасці ў суб'ект, здольны да самастойнага пошуку ведаў, якіх яму не хапае, і шляхоў вырашэння задач, з якімі раней не сутыкаўся.

Вельмі актуальнай праблемай, з якой сутыкаюцца сучасныя дзеці, педагогі і псіхалагі лічаць нізкі ўзровень камунікатыўнай кампетэнтнасці, што прыводзіць да росту канфліктаў у школьных калектывах,

павышэння сацыяльнай трывожнасці дзяцей, няўмення і нежадання працаваць у групе, дамаўляцца, улічваць і паважаць іншую думку, а таксама дакладна і даступна выказваць уласную. Гэта істотна зніжае канкурэнтаздольнасць будучых прафесіяналаў на сучасным рынку працы, бо адной з галоўных якасцей супрацоўнікаў лічыцца ўменне крытычна мысліць, крэатыўна рашаць задачы, атрымліваць новыя веды, засвойваць інавацыйныя падыходы, эфектыўна працаваць у камандзе [7, с. 3].

Патрабаваннем часу з'яўляецца аптымізацыя ўсебаковага развіцця дзяцей (культурнага, асобнага і пазнавальнага), фарміравання ў іх нацыянальнай, сацыяльнай, гандарнай самаідэнтыфікацыі, уласнай сістэмы маральных каштоўнасцей, што немагчыма без комплекснага падыходу да арганізацыі адукацыйнага працэсу з выкарыстаннем адпаведнага навучальна-метадычнага забеспячэння. Пазначаныя тэндэнцыі абумовілі заканамерны пераход да новых адукацыйных стандартаў, пабудаваных на аснове галоўных палажэнняў сістэмна-дзейнаснага і кампетэнтнаснага падыходаў да праектавання адукацыйнага працэсу.

Сістэмна-дзейнасны падыход, прадстаўлены ў працах Л. С. Выгоцкага, А. М. Лявонцьева, Д. Б. Эльконіна, П. Я. Гальперына, накіраваны на ўлік псіхалагічных заканамернасцей развіцця асобы вучня пры арганізацыі навучання. Грунтоўнымі катэгорыямі кампетэнтнаснага падыходу з'яўляюцца кампетэнцыя і кампетэнтнасць, пры гэтым кампетэнтнасць разумеецца як вынік кагнітыўнага навучання [2, с. 3], а кампетэнцыя — як здольнасць дзейнічаць у адпаведнасці з атрыманымі ведамі і ўменнямі. Шэраг неабходных кампетэнцый (камунікатыўная, лінгвістычная, моўная і інш.) пазначаны дзеючай праграмай [1]. Аналіз існуючых падыходаў да класіфікацыі кампетэнцый і кампетэнтнасцей дазваляе вылучыць тры базавыя кампетэнтнасці:

- ✓ кампетэнтнасць мыслення (здольнасць да аналізу і інтэрпрэтацыі інфармацыі, вылучэнне прычынна-выніковых сувязей, аналогій, галоўнага і другаснага, будаванне схем і класіфікацый, крэатыўнасць, сістэмнасць і інш.);
- ✓ кампетэнтнасць узаемадзеяння з іншымі (каператыўнасць, здольнасць да супрацоўніцтва і працы ў камандзе ў ролі лідара і ўдзельніка, здольнасць дамаўляцца і нівеліраваць канфлікты з улікам розных пунктаў гледжання);

✓ кампетэнтнасць узаемадзеяння з сабой (сама-рэгуляванне, самакантроль, самаарганізацыя).

Як ужо адзначалася, фарміраванне менавіта гэтых кампетэнтнасцей з’яўляецца найважнейшым напрамкам развіцця сучаснай школьнай адукацыі [7, с. 3].

Аналіз дзеючага навучальна-метадычнага забеспячэння паказвае відавочную недастатковасць матэрыялаў, накіраваных на фарміраванне і развіццё менавіта гэтых, базавых кампетэнцый. Таму для абнаўлення айчыннай сістэмы адукацыі актуальна стварэнне навукова-метадычнага забеспячэння навучальнага працэсу (падручнікі, дапаможнікі, практычныя, дыдактычныя, дыягнастычныя матэрыялы), якое павінна быць накіравана на фарміраванне шэрагу кампетэнцый і дасягненне асобасных, метапрадметных і прадметных вынікаў пры вывучэнні кожнага вучэбнага прадмета, у тым ліку прадмета “Беларуская мова”.

Існуючая вучэбная праграма па беларускай мове арыентуе працэс навучання на дасягненне цэлага шэрагу метапрадметных вынікаў [1, с. 4]. Настаўніку можна сканцэнтравачь увагу на тых відах дзейнасці, якія накіраваны на эфектыўнае дасягненне сукупнасці прадметных, метапрадметных і асобасных вынікаў.

Сучасная адукацыя мае асобасна-арыентаваны характар, таму яе галоўным вынікам становіцца

не столькі атрыманне ведаў, колькі пазнавальнае і асобаснае развіццё навучэнцаў. Назіраецца сінтэз педагагічных і псіхалагічных мэт навучання і выхавання. Прадметныя, метапрадметныя і асобасныя вынікі навучання не існуюць асобна, а з’яўляюцца маналітнай, непадзельнай задачай сучаснай адукацыі. Фарміраванне і ацэньванне асобасных і метапрадметных кампетэнцый навучэнцаў IV класа па беларускай мове з выкарыстаннем дыдактычных і дыягнастычных матэрыялаў, на нашу думку, павінна стаць для настаўніка больш асэнсаваным, метадычна граматычным і зручным.

Фарміраванне і ацэньванне асобасных і метапрадметных кампетэнцый навучэнцаў па беларускай мове варта праводзіць на тэкстаарыентаванай аснове, якая прадугледжвае комплексную шматузроўневую работу над звязным тэкстам.

Галоўнай умовай эфектыўнасці заданняў з’яўляецца іх накіраванасць на актывізацыю самых розных разумовых дзеянняў навучэнцаў. Як вядома, разумовыя дзеянні — гэта дзеянні з прадметамі, адлюстраванымі ў вобразах, уяўленнях і паняццях аб гэтых прадметах [6]. У разумовых дзеяннях можна вылучыць пэўныя аперацыі мыслення: параўнанне, аналіз, сінтэз і інш. Фармулёўкі і змест заданняў, якія ўвайшлі ў склад дыдактычных і дыягнастычных матэрыялаў, прадугледжваюць развіццё галоўных аперацый мыслення (гл. табліцу).

Табліца. Суадносіны паміж аперацыяй мыслення, яе сутнасцю і зместам адпаведных заданняў

Аперацыя мыслення	Сутнасць аперацыі і яе навукова-метадычная каштоўнасць	Прыклады адпаведных заданняў
Параўнанне	Выяўленне падобных і адметных прымет і ўласцівасцей аб’ектаў. Мае важнае значэнне ў раскрыцці істотных якасцей прадметаў	Чый план найбольш адпавядае зместу і будове тэксту? У тэксце 1 і тэксце 2 знайдзіце некалькі аднолькавых фактаў аб прадмеце гаворкі. Прачытаўшы тэксты, дзеці размаўляюць аб прадмеце гаворкі. З кім з дзяцей вы згодныя? Вызначце агульную прымету пэўнага прадмета, пра якую гаворыцца ў тэкстах 1 і 2.
Аналіз і сінтэз	Супрацьлеглыя і адначасова непарыўна звязаныя паміж сабой працэсы. Аналіз — вылучэнне ў прадметаў частак, бакоў, аспектаў, прымет, уласцівасцей і інш. Сінтэз — аб’яднанне элементаў, частак, бакоў, аспектаў, прымет, уласцівасцей у якасна новае цэлае. Гэта галоўныя аперацыі мыслення, якія ў адзінстве забяспечваюць глыбокае, поўнае спазнанне рэчаіснасці	З якой мэтай паэт напісаў гэты верш? Адзначце найбольш дакладны, на вашу думку, адказ. Ці адпавядаюць прапанаваныя сцвярджэнні зместу тэксту? Прыдумайце яшчэ тры назвы да гэтага тэксту, якія будуць складацца з аднаго слова, з двух слоў, з трох і болей слоў. Разгледзьце малюнкi. Пазначце пад кожным малюнкам нумар адпаведных радкоў з тэксту. Падзяліце тэкст на часткі. Дайце назву кожнай з іх. Пазначце малюнкi, якія не суадносяцца са зместам тэксту. Што новае для сябе вы даведаліся, прачытаўшы тэкст?

Аперацыя мыслення	Сутнасць аперацыі і яе навукова-метадычная каштоўнасць	Прыклады адпаведных заданняў
Абстрагаванне і абагульненне	Абстрагаванне — аддзяленне адных рыс, прымет, уласцівасцей прадмета ад другіх яго характарыстык і ад саміх прадметаў, якім яны ўласцівы. Абагульненне — аб’яднанне прадметаў, з’яў у групы па істотных прыметах, вылучаных у працэсе абстрагавання. Ужыванне гэтых аперацый у пазнавальнай дзейнасці дае магчымасць глыбей і паўней адлюстроўваць складаныя з’явы рэчаіснасці	Пра што гэтая казка? Сфармулюйце адказ адным сказам. Пазначце малюнкi, якія не суадносяцца са зместам тэксту. Ці адпавядаюць гэтыя сцвярджэнні зместу тэксту? Знайдзіце месца ў схеме пэўным паняццям. Вызначце агульную прымету прадмета гаворкі, пра якую гаворыцца ў тэкстах 1 і 2. Дзе можна размясціць малюнак 1?
Класіфікацыя і сістэматызацыя	Групоўка аб’ектаў па розных прыметах, вылучэнне груп у класы, віды ў роды і інш.	Карыстаючыся звесткамі з некалькіх тэкстаў, дапоўніце табліцу. Карыстаючыся зместам тэксту і ўласнымі ведамі, дамалюйце схему. Пры дапамозе звестак з некалькіх тэкстаў дайце назвы слупкам табліцы.

Усе гэтыя аперацыі спрыяюць упарадкаванню ведаў і глыбокаму разуменню іхсэнсавай структуры.

У навучальным працэсе цяжка вылучыць асобна ізаляваныя разумовыя аперацыі, бо адказ на пытанне ці работа над заданнем патрабуе цэлага комплексу дзеянняў мыслення. Так, вельмі распаўсюджанае ў практыцы настаўніка пытанне *З якой мэтай пісьменнік напісаў гэты твор?* патрабуе ад навучэнца сур’ёзнай і напружанай разумовай дзейнасці, якая складаецца з некалькіх аперацый: уважліва перачытаць тэкст, вылучыць часткі і апорныя словы, каб убачыць разгортванне падзей і/ці ход думкі аўтара, параўнаць пачатак і канец твора, знайсці выніковыя элементы тэксту і вылучыць галоўнае, што хацеў данесці аўтар да чытача, грунтоўчыся пры гэтым на ўласных уражаннях і жыццёвым вопыце. *Дадатак у форме тэставага задання Адзначце найбольш дакладны, на вашу думку, адказ* запускае яшчэ некалькі аперацый: зноў прааналізаваць змест тэксту і яго частак, каб суаднесці з кожным прапанаваным варыянтам адказу, вылучыць ступень дакладнасці кожнага (яшчэ раз звяртаючыся да тэксту), параўнаць уласную думку з некалькімі чужымі і зрабіць канчатковы выбар.

Як бачым, простыя, трывіяльныя, на першы погляд, заданні прадугледжваюць складаную, шматкампанентную разумовую дзейнасць навучэнцаў.

Змест работы над тэкстамі розных жанраў, прадстаўленымі ў дыдактычных і дыягнастычных матэрыялах, прадугледжвае заданні па выяўленні трох груп метапрадметных уменняў [3]:

1-я група — “знайсці і вылучыць” — прадугледжвае пошук інфармацыі і разуменне прачытанага. Гэта абагульняльная група змяшчае такія ўменні, як вызначэнне намеру аўтара і асноўнай думкі тэксту; знаходжанне інфармацыі, пададзенай у відавочным выглядзе; абгрунтаванне меркавання; класіфікацыя падзей, з’яў, моўных адзінак па пэў-

ных прыметах; выяўленне агульнай прыметы для аб’яднання; пацвярдженне інфармацыі ўзорамі з тэксту і інш. Гэтай групе адпавядаюць такія заданні: *Пра што гэтая казка? Знайдзіце і выпішыце з другога абзаца тэксту аднародныя члены сказа, выражаныя ўласнымі імёнамі. Што хацеў сказаць нам аўтар гэтага апавядання?*

2-я група — “інтэграваць і інтэрпрэтаваць” — мае на ўвазе інтэграцыю і інтэрпрэтацыю інфармацыі, пададзенай у невідавочным выглядзе; фармуляванне непрамых высноў і іх абгрунтаванне; доказ уласнай думкі; суаднясенне малюнка з тэкстам, вызначэнне яго месца і ролі; пераўтварэнне інфармацыі (складанне табліц, графікаў, дыяграм на аснове тэксту); ілюстрацыю сфармуляванага тэзіса ўласнымі прыкладамі; пабудову меркавання, заснаванага на інфармацыі, “раскіданай” па тэксце і інш. Фарміраваць такія ўменні можна на матэрыяле заданняў тыпу: *Падзяліце тэкст на часткі; дайце назву кожнай з іх. Пазначце малюнкi, якія не суадносяцца са зместам тэксту. Ці адпавядаюць гэтыя сцвярджэнні зместу тэксту? Расстаўце нумары малюнкаў так, каб яны адпавядалі паслядоўнасці падзей у тэксце. Выберыце нумары малюнкаў, якія адлюстроўваюць ваш пункт гледжання.*

3-я група — “ацаніць і асэнсаваць” — уключае фармуляванне праблемных пытанняў на аснове тэксту; спалучэнне інфармацыі тэксту з уласнымі ведамі; фармуляванне сцвярджэння на дадзеную тэму; прыкладзенне доказаў уласнага сцвярджэння; ацэнку сцвярджэння з пункту гледжання ўласных эстэтычных і маральных нормаў; аналіз малюнка (схемы, графіка, дыяграмы), тлумачэнне яго прызначэння ў адпаведнасці з задумай аўтара. Для гэтага выкарыстоўваюцца такія заданні, як *На аснове сваіх адказаў вызначце тып тэксту. Дзе ў тэксце можна размясціць малюнак 1? Чый план найбольш адпавядае зместу і будове тэксту? Падмацуйце свой адказ трыма прыкладамі з тэкстаў 1 і 2.*

Працэс работы над тэкстамі, безумоўна, таксама скіраваны на фарміраванне шэрагу асобных кампетэнцый і дыягностыку іх сфарміраванасці. Самаідэнтыфікацыі навучэнца як грамадзяніна Рэспублікі Беларусь спрыяюць такія заданні: *Карыстаючыся тэкстамі 1, 2, 3, апішыце самае прыгожае ці самае адметнае возера, якое ёсць у вашай мясцовасці. У якой частцы нашай краіны расце самае старое дрэва?* Сфарміраваць уменне выбару мэтавых і сэнсавых установак для сваіх дзеянняў, прыняцця рашэнняў дапамогуць заданні тыпу: *Выберыце варыянты адказу. Абгрунтуйце ўласную думку (свой адказ, свой выбар).* На фарміраванне ўмення рэфлексіі накіраваны пытанні: *Пра што новае для сябе вы даведаліся, прачытаўшы гэты тэкст? Якой інфармацыі не хапае, каб правільна адказаць на пытанне?*

Змест заданняў арыентаваны таксама на фарміраванне і ацэньванне прадметных кампетэнцый менавіта па беларускай мове: выкарыстання інфармацыі з тэксту для рашэння вучэбна-практычных задач: вызначэнне галоўных членаў сказа, тыпаў тэксту; знаходжанне аднародных членаў; пастаноўка знакаў прыпынку; пабудова звязнага выказвання; вызначэнне граматычных катэгорый назоўнікаў, дзеясловаў, прыметнікаў і інш.

Дыягностыка сфарміраванасці метапрадметных вынікаў прадугледжвае арганізацыю работы навучэнцаў над выкананнем заданняў рознага характару і розных узроўняў складанасці. Эфектыўнасць такіх заданняў і аб'ектыўнасць ацэнкі іх вынікаў залежаць ад выканання патрабаванняў да арганізацыі кантролю. Найважнейшымі з іх лічацца наступныя:

- ✓ адпаведнасць зместу заданняў патрабаванням вучэбнай праграмы па прадмеце;
- ✓ улік агульных правіл і патрабаванняў да пабудовы тэстаў (сцісласць, адэкватнасць і карэктнасць выбару формы задання, агульны падыход да ацэньвання адказу і інш.);
- ✓ улік узроўню падрыхтаванасці навучэнцаў, іх псіхалагічных і ўзроставых асаблівасцей;
- ✓ даступнасць заданняў па змесце і форме прад'яўлення;
- ✓ матываваны характар работы;
- ✓ апісанне спосабаў праверкі і ацэньвання кожнага задання [5].

Для дыягностыкі сфарміраванасці метапрадметных і асобных кампетэнцый навучэнцаў IV класа мэтазгодна выкарыстоўваць заданні, якія адлюстроўваюць узроўні засваення вучэбнага матэрыялу. Для ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці навучэнцаў вылучаюць пяць узроўняў засваення вучэбнага матэрыялу, або ўзроўняў вучэбнай дзейнасці. Па якасці авалодання вучэбным матэрыялам першыя тры ўзроўні адносяцца да рэпрадуктыўнага тыпу, чацвёрты — да прадуктыўнага, пяты — да творчага. У кантэксце фарміравання і ацэньвання метапрадметных і асобных кампетэнцый уяўля-

ецца актуальным зрабіць акцэнт на тых заданнях, якія адпавядаюць трэцяму, чацвёртаму і пятому ўзроўням.

Рэпрадуктыўнаму ўзроўню, да якога адносяцца дзеянні па ўзнаўленні вучэбнага матэрыялу на ўзроўні разумення, апісання і аналізу дзеянняў, адпавядаюць заданні тыпу: *Знайдзіце ў тэксце і падкрэсліце словы (выразы, часткі сказаў), якія адлюстроўваюць назву гэтага тэксту. Ці адпавядаюць дадзеныя сцвярджэнні зместу тэксту?*

Прадуктыўны ўзровень, які характарызуе дзеянні па ўжыванні ведаў у знаёмай сітуацыі па ўзоры, у адпаведнасці з пэўным правілам, прадстаўляюць заданні: *Прыдумайце яшчэ тры назвы да гэтага тэксту, якія будуць складацца з аднаго слова, з двух слоў, з трох і болей слоў. Прачытайце правіла; прыядзіце прыклады, выкарыстаўшы па пяць дзеясловаў з тэксту 1 і тэксту 2.*

Творчы ўзровень характарызуецца ўжываннем ведаў і ўменняў у незнаёмай сітуацыі для рашэння новых задач, вызначэння праблемы і знаходжання спосабу для яе вырашэння. Ён патрабуе такіх заданняў: *Прачытайце змененую частку тэксту. Што змянілася ў тэксце? Якія словы зніклі? Якой часцінай мовы яны з'яўляюцца? Як яны ўплываюць на якасці тэксту? Абгрунтуйце сваё стаўленне да такіх змен.*

Паспяхова навучальная дзейнасць школьніка абумоўлена ступенню развіцця яго вышэйшых псіхічных функцый. У малодшага школьніка вядучым становіцца слоўна-лагічнае мысленне, але вучэбная дзейнасць дзяцей гэтага ўзросту павінна быць арганізавана такім чынам, каб наглядна-вобразнае мысленне не было ў заняпадзе, бо гэта істотна збядняе творчы, крэатыўны кампанент асобы школьніка. Прапанаваныя намі заданні скіраваны якраз на актывізацыю дадзеных двух тыпаў у іх камбінацыі. Напрыклад: *Разгледзьце малюнкi; адзначце пад кожным малюнкам нумар адпаведных радкоў з тэксту. Пазначце малюнкi, якія не суадносяцца са зместам тэксту. Знайдзіце ў схеме месца паняццям “дыямент” і “брыльянт”.*

Развіццё мыслення малодшага школьніка павінна быць скіравана на пабудову лагічна правільных меркаванняў (заданні тыпу: *Чамухлопчык зрабіў такі вывад? Якія назоўнікі ён меў на ўвазе? У залежнасці ад чаго словы гэтай часціны мовы можна падзяліць на тры групы? Чаму некаторыя словы ў гэтым тэксце ўзяты ў двукоссе?*) і авалоданне сістэмай навуковых паняццяў (заданні тыпу *На аснове сваіх адказаў вызначце тып гэтага тэксту. Слоў якой часціны мовы ў тэксце татавага дыктанта амаль што няма? Дапоўніце правіла: “Аднароднымі называюцца члены сказа, якія адказваюць _____ і звязаны з _____”*).

Успрымання як псіхічная функцыя малодшага школьніка ў асноўным характарызуецца тым, што апісанне аб'екта ўжываецца для пабудовы лагічных меркаванняў пра яго сутнасць. Развіццё гэтай прадуктыўнай асаблівасці ўспрымання адбыва-

еща ў заданнях тыпу: *Пра якое дрэва ідзе гаворка? Пазнайце яго на малюнку. Ці адпавядаюць гэтыя малюнкi тэксту? Запішыце побач з нумарам малюнка адпаведны сказ з тэксту. Адзначце нумары малюнкаў, якія адлюстроўваюць ваш пункт гледжання.*

Вядома, што памяць малодшых школьнікаў развіваецца ў двух напрамках — асэнсаванасці і адвольнасці. Для развіцця сэнсавай памяці прадуктыўнымі можна лічыць заданні на вылучэнне частак тэксту (*Падзяліце гэты тэкст на часткі; дайце назву кожнай з іх. Карыстаючыся правіламі 1 і 2, Косця і Таня складалі план тэксту. Чый план найбольш адпавядае зместу і будове тэксту? Чаму?*), вылучэнне сэнсавых напрамкаў развіцця падзей (*Расстаўце нумары малюнкаў так, каб іх змест адпавядаў паслядоўнасці падзей у тэксце*), вылучэнне апорных слоў (*Знайдзіце і падкрэсліце ў тэксце словы, выразы, часткі сказаў, якія адлюстроўваюць назву тэксту*).

Для пашырэння ў вучняў адвольнай увагі, фарміравання навыкаў пераключэння з аднаго вучэбнага дзеяння на другое і ўмення канцэнтравання на пэўным моманце можна прапанаваць заданні тыпу: *Вылучыце чатыры агульныя рысы вароны, шпака і сарокі. У табліцы прыведзены сцвярджэнні на аснове тэкстаў; адзначце “Так” ці “Не” для кожнага сцвярджэння. Карыстаючыся звесткамі з тэкстаў 1 і 2, дапоўніце табліцу “Старыя дрэвы свету”.*

Адной з галоўных праблем сучасных школьнікаў з’яўляецца недастатковае развіццё вуснага і пісьмовага маўлення. Удасканальваць яго дапамагае выкананне заданняў тыпу: *Тлумачэнне запішыце. Складзіце некалькі сказаў. Запішыце сваё меркаванне.*

Арыентаванасць дыдактычных і дыягнастычных матэрыялаў на развіццё асобы малодшага школьніка з’яўляецца абавязковай. Можна вылучыць такія напрамкі, як рэфлексія, самаацэнка, фарміраванне пачуцця кампетэнтнасці, складаных пачуццяў (патрыятызму, нацыянальнай самаідэнтыфікацыі, калектывізму і інш.). Дадзены напрамак адлюстраваны ў такіх заданнях, як: *Хто з дзяцей правільна выканаў заданне? Чаму? Дакажыце сваю думку. Абгрунтуйце сваё стаўленне да такіх змен. Для сапраўднага мужчыны не існуе паняццяў “жаночая работа” і “не мужчынская справа”. Выкажыце сваю думку. Што новае для сябе вы даведаліся, прачытаўшы гэты тэкст?*

Зразумела, што вылучыць работу па развіцці адной псіхічнай функцыі ў асобным заданні вельмі цяжка. Дадзеныя матэрыялы прадугледжваюць адначасовую актывізацыю не толькі некалькіх функцый, але і шматлікіх разумовых дзеянняў у іх камбінацыі, напрыклад: успрымання пры ўважлівым чытанні тэксту і пошуку неабходнай інфармацыі, памяці пры аналізе некалькіх знойдзеных фактаў, мыслення пры пошуку інфармацыі, якой не хапае, і маўлення пры фармуляванні ўласнай думкі.

Работу па развіцці пазнавальнай і эмацыянальнай сфер сучаснага метадысты прапануюць праводзіць з выкарыстаннем метаду казкатэрапіі і кінэзіялагічных практыкаванняў (накіраваных на раз-

віццё разумовых здольнасцей і фізічнага здароўя пры дапамозе пэўных рухавых практыкаванняў).

Пры азнаямленні з новым матэрыялам эфектыўнымі з’яўляюцца прыёмы дыферэнцыяльнага алгарытму чытання тэкстаў (дзяленне на часткі, вылучэнне апорных слоў, выкрэсліванне лішніх слоў), ужыванне прыёмаў мнематэхнікі (асабліва пры рабоце з некалькімі крыніцамі інфармацыі), выкарыстанне сродкаў нагляднасці (малюнкаў, схем, дыяграм, табліц і інш.), пераўтварэння аднаго спосабу прадстаўлення інфармацыі ў другі.

Пры арганізацыі работы над дыдактычнымі матэрыяламі і часткова над дыягнастычнымі эфектыўнай можа стаць работа ў парах або групах, бо гэта дае магчымасць развіваць шэраг рэгулятыўных і камунікатыўных кампетэнцый.

Карэкцыя цяжкасцей, з якімі сутыкнецца большая частка навучэнцаў пры рабоце над прапанаванымі матэрыяламі, патрабуе павышанай увагі з боку настаўніка. Можна актыўна ўключыць у працэс навучання заданні, якія фарміруюць навыкі самастойнай ацэначнай дзейнасці і рэфлексіі, ужо на ранніх этапах знаёміць дзяцей з заданнямі розных тыпаў (выбар адказу, кароткі і разгорнуты адказ), а галоўнае, з правіламі і алгарытмамі іх выканання [4, с. 42].

ЛІТАРАТУРА

1. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце “Беларуская мова” для IV класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання [Электрон. рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://adu.by/ru/homepage/obrazovatelnyj-protsess-2018-2019-uchebnyj-god/201-uchebnyepredmety-i-iv-klassy/1268-4-klass.html>. — Дата доступу: 27.11.2019.
2. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли : пособие для учителя / А. Г. Асмолов, Г. В. Бурменская, И. А. Володарская [и др.] ; под ред. А. Г. Асмолова. — М. : Просвещение, 2008. — 151 с. — ил.
3. Ковалева, Г. С. Качество чтения и понимания текста / Г. С. Ковалева, Г. А. Цукерман // Оценка качества образования. — 2008. — № 2. — С. 41—48.
4. Крылова, С. С. Система оценивания метапредметных результатов учащихся начальной школы : инструктив.-метод. и диагност. материалы / С. С. Крылова, Е. Б. Балуева, А. Н. Фалина. — Ярославль: ГАУ ДПО ЯО ИРО, 2016. — 118 с. — (Государственные образовательные стандарты).
5. Мали, Л. Д. Педагогические условия эффективного использования тестов как средства диагностики достижения планируемых результатов в начальной школе / Л. Д. Мали, М. В. Сычева // Известия ПГБУ им. В. Г. Белинского. — 2011. — № 24. — С. 717—723.
6. Талызина, Н. Ф. Педагогическая психология : учеб. пособие для студентов сред. пед. учеб. заведений / Н. Ф. Талызина. — М. : Академия, 1998. — 228 с.
7. Универсальные компетентности и новая грамотность: чему учить сегодня для успеха завтра : предвар. выводы междунар. докл. о тенденциях трансформации шк. образования / И. Д. Фрумин, М. С. Добрякова, К. А. Бараникова [и др.] ; Нац. исслед. ун-т “Высшая школа экономики”, Ин-т образования. — М. : НИУ ВШЭ, 2018. — 28 с. — (Современная аналитика образования. № 2 (19)).